

Hørby under besættelsen

Af Eyvind Peder Huss

I sammenligning med hvad der skete mange andre steder i vort land eller i de krigsførende lande for den sags skyld, er det selvfølgelig meget begrænset, hvilken indvirkning besættelsen havde på Hørby, men helt upåvirket har byen naturligvis ikke været af tyskernes tilstedeværelse.

Det følgende er mine egne, helt subjektive erindringer fra perioden.

Krigsudbruddet

Da 2. verdenskrig brød ud i september 1939, gik jeg i byens private børnehaveklasse, som havde til huse i Hørby Missionshus med frk. M. Jensen som pædagogisk leder. At byen havde en børnehaveklasse med tilbud om førskoleundervisning, viser, at Hørby var helt fremme i forreste række på skoleområdet på den tid. I missionshuset var der en stor og en lille sal. De fleste aktiviteter såsom undervisning af børnehaveklassebørnene, FDF's arrangementer og søndagsskole var henvist til den lille sal. Her var plads nok, og da der skulle spares på brændslet under krigen, blev den store sal kun brugt ved de større arrangementer. Ovenpå var en lejlighed, hvor frk. Jensen boede. Under trappen, der førte op til lejligheden, var et lille, mørkt og skummelt rum til opbevaring af brændsel, men stedet kunne også bruges som opholdssted i tilfælde af dårlig opførsel. Dog mindes jeg ikke, det no-

gensinde blev taget i anvendelse til dette formål.

Frk. Jensen var en ældre gråhåret dame, der engang imellem viste sig i præstegården, fordi hun fik alle de gamle eksemplarer af Kristeligt Dagblad, som mine forældre abonnerede på. Foruden jobbet som pædagog og underviser, fungerede hun som søndagsskolelærer sammen med nogle andre fra byen.

Min lillesøster, Anna Marie, iført stålhelmet og bajonet, der har tilhørt værnemagten.

Som sagt var det hende, der indviede mig i bogstavernes betydning og lærte mig læsningens og skrivningens kunst. Som hjælpemiddel brugte hun »Ole Bole«, der startede med bogstaverne i og u. Da skoleåret var omme, havde de fleste af os lært så meget, at vi kunne læse; vi kunne således begynde vores rigtige skolegang med en god ballast på dette område.

Da vi således en dag mere eller mindre var fordybet i alfabetets mysterium, bankede det på døren, og ind trådte en aldeles sorgbetyngt og alvorligt udseende dame ved navn Elna Kjærsgård, der fortalte, at der var udbrudt krig. Hun hentydede som bekendt til tyskernes overfald på Polen i september 1939. Da hun gik, sad vi tilbage som et stort spørgsmålstegn og kunne ikke forstå, at folk kunne være så onde at stjæle et andet land oven i købet med livet som indsats. Fænomenet »krig« blev således af frk. Jensen forklaret som noget ganske forfærdeligt, og følgen blev, at lille Kirsten Rasmussen fra Faurholt slet ikke turde gå hjem. Men hjem kom hun da på en eller anden måde. Skrækken over meddelelsen om krigsudbruddet

Det Hvide Hus på hjørnet af hovedgaden og Stationsvej. I udstillingsvinduet var der spændende legetøj. Ejner Andersen, der ejede huset, kørte taxa.

fortog sig efterhånden som dagene gik, for vi mærkede jo foreløbig ingen forskel på dagligdagen før og efter besøget af den alvorlige dame. Elna Kjærsgård var fra gården »Gaden« og blev senere indehaver af en tøjforretning i byen, og Kirsten fra Faurholt blev senere min trofaste følgesvend på vej til skole i Dybvad.

Besættelsen

Den 9. april 1940 var datoen for tyskernes overgreb på Danmark. Allerede tidligt om morgenen væltede de ind over grænsen og tog vort land. Det hed sig, at de kom for at beskytte os mod bl.a. englænderne. I Sønderjylland tog danske soldater kampen op mod de indtrængende fremmede, men modstanden var for stor med tab af mandskab, og i løbet af dagen blev modstanden indstillet. Det var jo Goliats kamp mod David. Senere indgik den danske regering en samarbejdspolitik med Tyskland, dvs. vi fik lov at leve i fred, hvis blot tyskerne måtte bestemme. Det betød også, at al presse kom under censur, dvs. der måtte ikke siges eller skrives noget ufordelagtigt om besættelsesmagten.

De storpolitiske afgørelser var jeg naturligvis uvidende om, men inden jeg gik i skole den morgen, skulle min mor lige høre, om jeg kunne min lektie. Jeg var lige begyndt i 1. klasse i Estrup Skole, som lå ca. 200 m fra mit hjem. Vi stod ved vindueskarmen og læste i »Den gule bog«, da jeg pludselig blev vidne til noget, jeg aldrig havde oplevet før. Store tyske flyvemaskiner kom flyvende med frygtelig larm lige over vort hus. Så var koncentrationen med læsningen forbi for denne gang. Hele dagen kom der flyvemaskiner – som regel 3 i hver gruppe – flyvende med kurs mod Norge. Norge blev som bekendt også be-

*Eyvind Peder Huss
Engvej 10, 9800 Hjørring
Født den 17. november 1932 i Hørby Præstegård. Lærereksamen 1955.
Ansæt ved Hundeleve Skole 1960-1994.*

sat af tyskerne den dag. Nogle af flyene fløj så lavt, at man kunne se piloten. På nabogården, som hed Snedkergården, var en af de hjemmegående sønner i marken for at hente roer fra roekulen til køerne, og han påstod med et glimt i øjet, at havde han strakt roegreben op i luften, da der kom en maskine, så havde han lavet ridser på undersiden af flyet.

Eftersom der i mit hjem ikke fandtes radio, så havde vi kun en vag forestilling om, hvordan en tysk soldat så ud. Derfor var det forståeligt, da mine forældre en dag havde besøg af nabopræsten fra Skæve, at far og kollegaen fik den indskydelse at trække sig ud af det gode selskab for en stund for at køre en tur til Sæby for om muligt at besigtige en repræsentant af fjenden. Som sagt, så gjort. På torvet så vi for første gang tyske soldater. Nysgerigheden var stillet, og på hjemvejen var skuffelsen stor blandt de voksne over, at vi ikke mere var herre i eget hus.

En episode fra krigens tid

I starten af besættelsestiden var det meget lidt, vi mærkede til de unormale forhold – i hvert fald i Hørby, men bevægede vi os til andre dele af vort land, var besættelsesmagten anderledes tydelig i landskabet. I de større byer vrimlede det med tyske soldater, og skulle man på rejse, måtte man dele tog og busser med de fremmede. Dette oplevede vi på en togrejse fra Frederikshavn til Kolding i sommerferien det første krigsår, hvor målet var fars fødested, der lå nogle få km vest for Kolding. På det tidspunkt bestod familien foruden forældrene af fire børn, og skulle rejsen foregå så børnevenligt eller familievenligt som muligt, så måtte en god plads i toget være et minimumskrav.

Derfor besluttede mine forældre at starte togrejsen i Frederikshavn i håb om en god plads eventuelt en kupe, for der skulle jo også være plads til kufferter og tasker. Da vi ingen bil havde, måtte vi hyre en taxa fra Hørby til Frederikshavn. Indehaveren af taxaen var Ejnar Andersen, der samtidig havde en papir- og legetøjsforretning på hjørnet af hovedgaden og Stationsvej. I forretningen var der et udstillingsvindue, som, hver gang jeg kom forbi, fangede min opmærksomhed, og som virkelig kunne sætte fantasien i gang.

Vi kom til Frederikshavn, og det var meget tidligt. Far fik købt billetter, mens mor havde opsyn med os unger. Vi kom i toget og opdagede til vores store skræk, at det var fyldt med tyske soldater. Vi fik dog plads, men rejsen var lang, og toget var først i Kolding hen på eftermiddagen. Hvad det har kostet af energi og kræfter af mine forældre lige fra de indledende øvelser meget tidligt om morgenen med iklædning og bespisning af os unger til vi var i mål senere på dagen, kan vi nok ikke helt forestille os. Man kan næsten blive træt af bare at tænke på det. Da vi kom til vejs ende, var min mor næsten opløst af træthed; men inden vi nåede så langt, var der nær sket en katastrofe, for min søster, Ingrid var sporløst forsvundet. Ingen havde set hende i et stykke tid, men med den overbevisning, at hun dog måtte være et sted i toget, gik der en eftersøgning i gang. Efter nogen tids søgen fandt min far hende siddende på skødet af en tysk soldat, der generøst delte sin madpakke med hende. Sorg blev til glæde vendt, og alle kunne ånde lettet op. Soldaterne havde hygget sig med Ingrids tilstedeværelse, og måske havde nogle af dem selv en lille pige derhjemme i Tysk-

Hørby Håndværkerskole, der var kaserne for tyske soldater.

Hørby Station. Banen blev nedlagt 1968. Bagest til venstre i billedet ses remisen med tårnet.

vand og tændte lys på et bord og gjorde således alt klar til den hellige handling. Efter dåbsceremonien hjemme i spisestuen blev mødrene inviteret på kaffe, hvad de helt sikkert har nydt.

Men der gik ikke mange dage, før mødrene kom tilbage med tårevædede øjne og bad far, om han ville begrave de små, som han nogle dage før havde døbt. Livsbetingelserne for spædbørn var alt for dårlige i det uhygiejniske skolelokale. De små kister blev af gårdmand Niels Poulsen, Gaden, kørt på hestevogn til Badskær Kirke, og der blev efterhånden en hel stribe af små tyskergrave, men ingen af dem eksisterer mere. Det var mit indtryk, at man så skævt til Niels Poulsen, fordi han kørte for tyskerne; men i virkeligheden udførte han et samfundsnyttigt job, der var lige så nødvendigt, som det præsten udførte, da han begravede dem.

Befrielsen

Da hærene på øst-og vestfronten mødtes i 1945, var spørgsmålet, om tyskerne ville føre kampen videre i Danmark, men da englænderne var langt oppe i Slesvig-Holsten på vej mod den danske grænse, kapitulerede tyskerne. Meddelelsen kom den 4. maj om aftenen. Speakeren meddelte med begejstret stemme det glædelige budskab, at de tyske hære i Holland, Nordtyskland og Danmark havde kapitulert. Det glemmer jeg aldrig. Mens mine forældre var til møde oppe i Dansbjerg, var vi børn hjemme og hyggede os sammen med naboens og vor egen tjenestepige, da det glade budskab fra BBC i London lød i radioen. Det blev for mange den gladeste og mest bevægede aften og nat i Danmarks historie. Nu kunne vi pille mørklægningsgardinerne ned og i stedet sætte lys i vin-

duerne. Nu kunne vi tro, tænke, tale og skrive frit, for al censur var nu ophørt. Nu blev vi igen herrer i eget hus. Glæden ville ingen ende tage.

Næste morgen cyklede vi gennem den lysegrønne bøgeskov, Haven skov, på vej til skole. I skolen sang vi morgensang ved flagstangen i skolegården, og da Dannebrog gled til tops, blev følelserne så stærke for skolebestyrer Sofus Clausen, at han ikke kunne holde tårerne tilbage; han blev meget bevæget. Glæden var stor – ikke mindst da vi efter højtideligheden i skolegården kunne cykle hjem til en fridag. Alle vegne markerede man befrielsen med at hejse flaget. Tænk – 5 lange og mørke år var forbi.

De nærmeste dage efter befrielsen sås frihedskæmpere med deres armbind alle vegne; de var som stampet op af jorden, og nu var tiden inde til at gøre op med de landsmænd, der havde gået tyskernes ærinde. I Hørby var jeg vidne til, at folk, der ikke havde rent mel i posen, blev arresteret og kommanderet op på ladet af en lastbil og derefter kørt ned på håndværkerskolen. Hvor længe de opholdt sig der, husker jeg ikke. Endnu kan jeg se for mig en stor dreng, der var på vej med en stor madpakke til sin far, der var blevet buret inde på håndværkerskolen.

For nogle af de interneredes vedkommende er jeg næsten sikker på, at deres brøde ikke har været større end så mange andres, og blandt de såkaldte frihedskæmpere var der nogle, der først rigtig blev det efter kapitulationen; da var risikoen mindst.

De frihedskæmpere, der med livet som indsats udførte et fædrelandskærligt arbejde, har jeg den største respekt for.

Remisen med tårn. Mit hjem er første hus efter Snedkergården

truljefører lagde planer om at sabotere tyskernes telefonlinier. Som tænkt – så gjort. En mørk vinteraften på vej til patruljemøde hos en kammerat i Badskær, blev samtlige tyske telefonledninger klippet over af patruljeførerens medbragte gartnersaks. Ledningerne var nemme at komme til, fordi de var anbragt under de danske, og sneen lå højt. De var også lette at kende fra de danske, fordi de var anbragt på brune kopper, hvorimod de danske var på hvide kopper. Efter denne dåd så vi lys dukke op ude på hovedvejen, og vi forestillede os alle landets ulykker ville ramme os, men vi var heldige og kom både til patruljemøde og hjem igen. Begivenheden blev aldrig nævnt for mine forældre, for i værste fald kunne de blive draget til ansvar for mine handlinger.

Den førnævnte nye radio blev anskaffet på initiativ af en faster, der mente, at der burde være en radio i et præstehjem, og i en af de første udsendelser husker jeg, der blev meddelt, at digterpræsten Kaj Munk var blevet myrdet.

Lad mig til slut nævne en barnedåb af tyske flygtningebørn.

I den allersidste periode af krigen bevægede fronterne sig længere og længere ind i selve Tyskland, hvilket gjaldt både vestfronten og østfronten. For at undgå at falde i russernes hænder ved østfronten var der mange, der flygtede vestpå imod den dansk-tyske grænse, og mange tog flugten på overfyldte skibe tværs over Østersøen til Danmark. De mennesker, der var så heldige at nå hertil, blev organiseret og anbragt rundt omkring i landet i baraker, forsamlingshuse og skolelokaler, og hvad der ellers var af lokaliteter. Hørby fik også sin andel af flygtninge, som hovedsagelig var svagelige, gamle mænd, kvinder og børn, som alle fik ophold i skolen. Nogle af kvinderne medbragte spædbørn, og andre fødte i skolelokalet, og da de var evangelisk-luthersk kristne, kom de en dag og bad far om at døbe de små, hvad han selvfølgelig ikke var uvillig til. Han fandt ritualbogen frem til lejligheden og iførte sig ornat, og mor satte et fad med

land, og Ingrid havde selvfølgelig følt sig rigtig feteret af de mange mænd. De tyske soldater har sikkert været på vej hjem på orlov for så senere at skulle deltage aktivt i gennemførelsen af Hitlers planer.

Under krigen blev det mere og mere risikabelt at rejse, og billigere og mindre besværligt blev det heller ikke, da familien stadig øgedes. Med den lange rejse taget i betragtning var det ikke hvert år, far med familie så sit fødehjem. Men da krigen var forbi, vovedes forsøget igen, til trods for familien var ekspanderet yderligere. – Når jeg nævner denne tur, som var den første efter krigen, er det fordi, der et sted på vores rejse blev oplyst, at en atombombe var blevet kastet over Hiroshima i Japan. Denne handling blev det endelige punktum for 2. verdenskrig.

Da Hørby blev garnisonsby

Helt upåvirket af den tyske besættelse kunne Hørby ikke blive ved med at være, for der kom en dag, hvor også den måtte give husly til de tyske soldater. Dato og årstal for deres ankomst husker jeg ikke, men da jeg en dag lå i min seng og svedte over en sikkert harmløs børnesygdom, kom min mor og meddelte, at der var kommet tyske soldater til byen. Da måtte sygdommen vige for nysgerrigheden, for jeg var nødt til at observere det på egen hånd. – Hvad så jeg så? – På skolens legeplads var opstillet et kompagni af Hitlers elitesoldater, de såkaldte SS-soldater til appel. Det var antagelig infanteri, som var ankommet i militære køretøjer. Ved selvsyn så jeg, hvordan de tyske motorordinsanser kunne håndtere motorcyklerne. I en vending på 180 grader stod sidevognen skræt op i luften, hvilket imponerede mig meget. Når køretøjerne ikke blev

brugt, stod de sløret under legepladsens træer.

Soldaterne var indkvarteret forskellige steder i byen f.eks. på håndværkerskolen, skolen, hotellet, missionshuset og klubhuset »Enigheden«. Kun dele af de nævnte lokaliteter blev taget i anvendelse af tyskerne; resten kunne stadig anvendes af de lokale beboere.

Ved indkørslen til håndværkerskolen, som lå lige over for mit hjem, var der altid posteret en vagt, og på en rigtig varm sommerdag, hvor han stod i bagende sol, forbarmede jeg mig over ham med et glas dejlig koldt vand fra køkkenet. At jeg derved støttede fjenden, havde jeg slet ikke i mine tanker.

For os drenge skete der mange spændende ting under tyskernes ophold i byen. Vi havde aldrig før set voksne mænd i ramme alvor lege soldater nede i Lundens eller Dansbjergs bakker. Det kunne naturligvis ikke undgå at smitte af på os, så vores foretrukne lege var i lang tid at lege soldat. Der gik også sport i at finde ting, som soldaterne tabte på øvelserne, f.eks. fandt vi patroner, en stålhelmet og en bajonet. Patronerne blev somme tider kastet i slaggedyngen ved Remisen med det resultat at de detonerede. Forinden havde vi dog sørget for beskyttelse bag remisemuren. Efter endt øvelse oppe i Haredalen og egnen deromkring blev soldaterne på hjemvejen kommanderet i bad i åen. Aldrig før havde jeg set så mange store tissemand på én gang.

Episoder fra krigens tid

Hørby FDF havde sin storhedstid under krigen. Et af deres arrangementer var bl.a. at deltage i julegudstjenesten i Hørby Kirke juleaften. Turen frem og tilbage

Hørby FDF fotograferet i krigens tid.

foregik naturligvis til fods med tromme og fane i spidsen. Da vi på hjemturen nåede til klubhuset »Enigheden« i Nørregade, drejede der samtidig en deling tyske soldater syngende ud lige foran os. Vi fulgte efter med fanen ekstra højt hævet, samtidig med at vi sang en spejdersang i en noget omskrevet form, der lød sådan: »Vi skal ud at rive ned, hvad de grønne bygged' op, det er målet for vor lille sabotagetrop«. Vi skrålede således i munden på hinanden hele vejen op gennem Nørregade, men hvis »de grønne« vidste, hvad vi sang, havde vi sikkert fået en lærestreg.

En anden episode er fra en nytårsaften. Denne aften var hvert år et af årets højdepunkter for os drenge, fordi der skulle laves sjov i gaden; der var nemlig tradition med at gemme ting og sager, som folk ikke havde bragt i sikkerhed i tide; f.eks. blev havelåger skruet af, juletræer blev hejset op i toppen af folks flagstænger, og folks kaffekander blev hængt op på rad og række på jernbanebommen osv. Da vi

således forfrosne havde slentret rundt i byen et stykke tid, blev vi pludselig vidne til det hidtil største fyrværkeri nede i området omkring Frederikshavn. Her var blot ikke tale om uskyldigt og fredeligt nytårsfyrværkeri, men affyring af tyske lyssporgranater, hvor målet var de overflyvende britiske fly. Om alle de britiske piloter ved den lejlighed slap levende fra det, ved jeg ikke, men de mange grave rundt omkring på danske kirkegårde med nedskudte flyvere vidner om, at ikke alle slap lige godt fra det. De satte livet til for at bekæmpe vores fælles fjende. –

Selv om tyskernes ophold i det lille samfund var ret fredeligt, så sneg der sig alligevel nok en vis alvor ind over deres tilstedeværelse denne nytårsaften. I hvert fald reagerede de med fuldt feltmæssigt at agere krig, der blev så voldsom, at min far kom ud og fik os halet hjem i sikkerhed.

I betragtning af hvor grusom krig er, så var værnemagtens ophold i Hørby nærmest at sammenligne med en dejlig afstressende ferie. Her var fred og ro, og

her kunne de hver dag spise sig mæt. Lige inden for stakittet på skolens legeplads stod køkkenvognen, der altid røbede, hvad menuen bestod af. Endnu kan jeg huske duften af stegte frikadeller, når jeg gik forbi. Her fik de stort set lov til at leve uforstyrret bort set fra en risiko for, at idyllen kunne spoles af overflyvende fjendtlige fly. For at være på forkant med eventuelle fjendtlige fly, havde tyskerne opstillet et skur på toppen af remisetårnet, som var bemanded med observatører. Dog havde jeg på fornemmelsen, at vagtposterne brugte mere tid på at observere vores smukke unge tjenestepige i præstegården, når hun bevægede sig udendørs. Dette har selvfølgelig været en god og fornøjelig adspredelse for dem. Vores have gik næsten helt ned til baneterrænet, hvor remisen lå.

At opholdet her ikke altid har været forbundet med seriøs foretagsomhed under militærisk kommando, men at der også ind imellem har været plads til fritids-

sysler, vidner et redskabsskur på skolens legeplads om. Skuret var af blik og husede gymnastikredskaber til udendørs brug om sommeren; men en dag fik nogle soldater lyst til at bruge det som skydeskive og perforerede det med deres gennemtrængende projektiler. Det smæld, der derved opstod, har selvfølgelig været meget fascinerende at høre.

Efterhånden som tiden gik, blev vi mere bevidste om, at vore »grønne gæster« i virkeligheden var fjender. Selv om der var pressecensur, kunne vi fra BBC – i vores nyanskaffede radio – ikke undgå at høre, hvordan modstanden mod Tyskland tog til ikke blot i de krigsførende lande, men også her til lands. Der opstod en modstandsbevægelse af modige og fædrelands-kærlige mænd og kvinder, der med livet som indsats saboterede tyskerne. Disse tapre mænd og kvinder ville vi drenge ikke stå tilbage for. Vi var en FDF-patrulje, Falken, der med en gartner elev som pa-

2.

Parti fra Hørby.